

OFFICIAL PRESS RELEASE

19 'Aokosi 2019

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha 'i he 'aho 15 'o 'Aokosi 2019, ke kei hokohoko atu ai pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ki hono tuku atu 'a e ngaahi nō ki tu'a ke ne faka'ai'ai mo pātoloaki 'a e tupu faka'ekonōmika 'a e fonua'.

- a. Ke kei hoko atu pē hono ta'etotongi ha tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy);
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio);
- f. Ke kei tu'uma'u pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10; pea
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake he peseti 'e 5.

Na'e fakahā 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, 'oku kei fetō'aki pē 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika 'a e fonua' 'i he māhina 'o Sune 2019. Na'e hā mai eni he kongā 'o e ngaahi fakamatala kuo ma'u mai fekau'aki mo e sekitoa ki he ngoue', toutai' pea mo e vao'akau'. Na'e holo 'a e lahi 'o e ngoue ne uta atu ki tu'apule'anga', koe'uhi' ne si'isi'i ange 'a e manioke mo e hina ne uta atu 'i he mahina ni' fakatatau ki he mahina kuo'osi'. Na'e lahi ange 'i he liunga ua 'a e lahi 'o e ika ne uta atu ki muli', makatu'unga mei hono uta atu 'o e valu', neongo na'e holo hono uta atu 'o e ngaahi me'atahi 'oku malava ke fakaili (aquarium). Na'e holo 'a e pa'anga hū mai mei hono uta atu ki muli 'a e ngoue mo e toutai' 'i he lolotonga 'o e mahina'. Na'e māmalie ange 'a e ngaahi ngāue 'i he sekitoa langa' 'o fakatatau ki he si'isi'i ange 'a e nō ki he sekitoa' ko eni. Kaekehe, 'oku tokoni 'a e ngaahi ngāue fakalelei ki he hala pule'anga' ki he sekitoa keli'anga maka' mo e maka koloa'. 'Oku hikihiki pē ki 'olunga 'a e tokolahi 'o e kau ma'u 'uhila' 'i he lolotonga 'o e ta'u', 'o fenāpasi ia mo e ngaahi langa fale fo'ou 'oku fakahoko' pea tokoni ki ai mo e ngaahi polōseki 'a e Kautaha 'Uhila 'a Tonga. Na'e tokoni e konifelenisi fakata'u 'a e Siasi Uesiliana Tau'ataina 'a Tonga' pea mo e Uike Heilala' ki he tafa'aki 'o e ngaahi ngāue'. Na'e hiki hake 'aki 'a e koniteina 'e 270 e lahi 'a e ngaahi koniteina na'e lesisita' 'o lahi taha pē ai e ngaahi koniteina fakapisinisi' 'o mahino mei ai 'a e lahi ange ā e fakatau 'a e kakai' mo e mo'umo'ua 'a e sekitoa fefakatau'aki' 'i he māhina'. Na'e tokolahi ange e kau pāsese', fakataha mo e lahi ange 'a e vakapuna folau fakavaha'apule'aga ne tū'uta mai ki Tonga'ni, ke nau kau atu ki he ngaahi kātoanga ne fakahoko 'i Sune', 'a ia 'oku kau lelei aipē ia ki he sekitoa takimamata', fefononga'aki' pea mo e fetu'utaki'.

'Oku kei 'i he tu'unga fakafiemālie pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku kei hokohoko atu pē 'a e mālohi fe'unga pē 'a e ivi 'enau pa'anga ngāue', pehē ki he'enau ngaahi tupu' (profits). Na'e holo 'a e pēseti 'o e ngaahi nō ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio), mei he pēseti 'e 78.7 'i he mahina kuo 'osi', ki he pēseti 'e 77.9 'i Sune 2019. 'Oku kei ma'ulalo pē eni 'i he peseti 'e 80 kuo tu'utu'uni 'e he Pangikē Pule' ke a'usia 'e he ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'o hā mahino mei ai 'a e faingamālie ke toe lahiange 'a e ngaahi nō 'oku tuku atu'. Na'e hiki hake ki he peseti 'e 6.09 'a e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) 'i Sune, tupu pea mei' he lahiange 'a e holo 'i he 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he fakahū pa'anga' (weighted average deposit rate) 'i hono fakahoa ki he holo 'a e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō, (weighted average lending rate).

Na'e hiki hake 'a e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) 'aki 'a e \$16.0 miliona ki he \$484.3 miliona 'i Sune 2019, 'o fe'unga ia mo e māhina 'e 8.1 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli'. Na'e makatu'unga 'a e hiki ko eni' mei he ma'u mai 'o e ngaahi pa'anga tokoni ki he patiseti' kimu'a pea 'osi 'a e ta'u fakapa'anga'.

Na'e peseti 'e 1.8 'a e hikihiki fakata'u 'i he totongi 'o e koloa fakalukufua' 'i Sune' 'o fakahoa ki he peseti 'e 3.0 'i he taimi tatau he ta'u kuo'osi'. Na'e hiki fakatou'osi 'a e hikihiki fakata'u 'i he totongi koloa mei muli' 'aki 'a e peseti 'e 1.9 kae hiki peseti 'e 1.7 'a e totongi koloa fakalotofonua'. Na'e tokoni fakapoini peseti 'e 1.0 'a e hikihiki 'i he totongi koloa mei muli' ki he totongi koloa fakalukufua', 'aki 'a e hiki e totongi 'o e me'akai', tapaka', kava malohi', ngaahi ngāue fakalelei mo fakafo'ou 'api nofo'anga', pea mo e totongi lolo'. Na'e tokoni fakapoini peseti 'e 0.8 'a e hikihiki 'i he totongi koloa fakalotofonua ki he totongi koloa fakalukufua', 'o makatu'unga mei he hiki 'a e totongi 'o e me'akai', tapaka', pea mo e totongi 'o e ngaahi falekai'.

'Oku fakafuofua 'e he Pangikē Pule' 'e kei tupu pē 'a e tu'unga faka'ekonōmika 'a e fonua' 'i he kaha'u vave mai'. Kā 'e malava uesia 'a e fakafuofua ko 'eni' mei he ngaahi feliuliuaki 'i he tu'unga 'o e 'ea' pea mo e ngaahi fe'unu'aki 'i he totongi fakamāmani lahi 'o e lolo'. Ko e pa'anga talifaki 'i muli' 'oku fakafuofua 'e kei 'i he tu'unga fakafiemālie pē, pea 'oku 'amanaki 'e nofo pē 'a e hikihiki 'i he totongi koloa' 'o 'ikai ma'olunga ange he pēseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku fakafuofua 'e 'i he tu'unga fakafiemālie pē mo 'enau ngaahi ngāue'.

Makatu'unga pea mei' he ngaahi fakamatala kuo fakahā atu 'i 'olunga', 'oku kei taau ke hokohoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga'. 'Oku kei fakahoko pē 'e he Pangikē Pule' hono siofi ke fakahoko ha ngaahi fokotu'utu'u ngāue te ne faka'ai'ai 'a hono ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ki hono nō atu ke tokoni ki he ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua', pea ke pou pou mo pātoloaki ha tupu faka'ekonōmika 'oku ma'uma'uluta mo tolonga. 'Ikai ngata ai', ka 'oku tokanga aipe 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui'i ofi e ngaahi fakalalaka faka'ekonōmika fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', mo tu'u mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga' 'o ka fiema'u.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to